

BİZ DE TÜRKİYE'DEYDİK

FLORA AHMETOVA-URMANCI

Evet, demir perdeler kaldırılalı kaç sene geçmiş, bize de bu harikulâde, mimarîli, destanlı ve şahane Türk ülkelerinde bulunmak nasip oldu.

Oraya gitme hayalim 1967 yılından beri var desem yanlış olmaz. O sene biz Omsk bölgesinde folklor derlemeye gittiğimiz Ülenköl köyünde, Türkiye'deki akrabalarımızdan gelen mektuplardan birçok şarkı, ağıt aktarmıştık. Onları kitaplarımızdan yayımladık. Bu Ülenköl ve Yılanlı köylerinden Reşit Kadı İbrahim'in vasıtasıyla Konya'ya varıp, Böğrüdelik isimli köy kurup yerleşmiş soydaşlarımız hakkında Tömen televizyonu tarafından "Kantugan" adı altında film de çekildi. Geçen sene bu fakiriniz hakkında çekilmiş "Aygül" filmini, bu sene Türkiye'de tahsil görmekte olan Rüstem Sultı Böğrüdelik'e gidip izletmiştir. Fakat benim bizzat oraya gidip, türkü ve ağıtlarını derleme fırsatım hâlâ yok. Sonunda orada saklanmış olan bazı şarkıları Selçuk Üniversitesi öğretim üyesi Metin Ergun yazıya geçirip göndermeyi vaat etti. (O geçende Başkurt halk destanı "Ural Batır", Türkçeye tercüme edip yayımladı; şimdi artık gidip Sibiryaya Tatarları folklorunu araştırmayı düşünüyor).

Bu arada bana Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenecek uluslar arası ilmi konferans için davetiye geldi.

Türkiye'de Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu konferanslarını bu şekilde ayrı dal için düzenliyorlar. Folklorla ilgili tabii ki burada sadece birkaç tane konuşma olmasına rağmen, dil ve edebiyat hakkındaki bildirimler ilginç oldu; çünkü Türklerde folklor eserleri dil açısından teferruatlı olarak incelenmektedir. Folklor âlimi Fikret Türkmen "Gomir'in öç tuyu" (*Ömrün Üç Düğünü*) isimli kitabını göz önünde tutarak, hatta "Sizde F.Bayazitova'dan başka folklorcu yoktur" deyiverdi.

Bir yerden ben bir büyük Fransız'ın "Dünyada Türk müziğinden daha da güzel müzik dinlemedim" sözlerini okumuştum. O her hâlde Tatar müziğini duyamamıştır. Yalnız Türk müziği de acayip hoş, yumuşak, gönül tellerini daima titretiyor, kendimiz bile onun farkında değiliz. Bundan birkaç yıl önce Moskova

televizyonundan Müşerref Tezcan isimli Türk sanatçısını teyp bantına almıştım, ondan sonra “Tümata” grubunun kasetlerini elde ettik. Bu sefer İstanbul’dan Ankara’ya gece boyu otobüste gidip o şarkıları dinleye dinleye gözlere uyku girmediydi, yolun kenarındaki otobüslerin üzerindeki yazılardan “Tahir-Zühre”, “Büz Yiğit”, “Şahsenem ve Garib” destanlarından bahsedilen Diyarbakır, Kütahya, Malatya, Adıyaman şehirlerinden geçiyormuşuz gibi geldi.

Konferans Ankara şehrinde yapıldı. Dil Kurumu böyle büyük forumları dört yılda bir defa yapıyormuş. İktisat, siyaset, kültür forumları hadsiz hesapsızdır, eskiden gelen bolluk, alçak gönüllülük, misafirperverlikle bu tip yardımlaşma merasimleri düzenleyip durur Türk arkadaşlarımız. Beş gün boyu Türkiye, Rusya, Azerbaycan, Tataristan, Özbekistan, Kırgızistan, Başkurdistan, Polonya, Almanya, İtalya, Japonya, Amerika’dan 150 Türkolog başlıca eski kitaplarda saklanan kadim ve ortak sözler, alfabeler, diller lehçeler hakkında fikir teatisinde bulundular. Umumiyetle, onlar “Kutadgu Bilig”, Mahmut Kaşgari sözlüklerini, Ayaz İshaki’nin yüz yıllığı ile ilgili kitabı çoktan yayımlamışlar, büyük büyük hacimli kitapları çıkarıp durmaktalar.

Sibirya Tatarlarına olan merak, oraya gidip de araştırmaya niyetleniyorlar. Programda “Sibirya Tatarları Destanları” başlıklı konuşmayı görüp, Konya’dan ve başka üniversitelerden gençlerin mahsus geldiklerini söylediler. Konuşmanın fotokopisini çektirip, bibliyografisini isteyip özellikle eski uygarlığa sahip halk olup, bu adı geçen destan motiflerinin “bataklıklarda” nasıl muhafaza edildiği ile ilgilendiler.

Dönerken iki günü İstanbul’da geçirip, birini meşhur Kapalı Çarşı ve İstanbul Boğazı gezisinde, öbürünü yıllar boyunca seyretsen de bitmez Topkapı’da geçirdik. İstanbul’u her akşam hem de gündüz otobüslerin camından da olsa seyredip, kalplerimizin bir parçasını orada bırakıp gittik her hâlde. Boşuna mı oraya bir defa giden kişi ikinci, üçüncü defa da gidiyor, çocuğunu okutmaya olsun, eşya götürmeye olsun devamlı uçuyor. Yalnız uçakların tekerleri Kazan toprağına değer değmez yolcular alkışlamaya başlar: Atalarımız “Şehri öv, köyde otur” derken aynı zamanda hem “Yabancı ülkeyi öv, kendi ülkende otur” diye de düşünmüşlerdir.

Kaç tane devletle kültürde kaç asırdan beri yaşayan on milyonluk güzel İstanbul için Mustafa Kemal Atatürk’ün armağan ettiği bu mutlu hayatın üç çey-

rek asrı, her hâlde bir an gibidir. Ama bağımsız, medenî eşit hukuklu hayat getiren bu büyük zatın ölümüne de artık altmış yıldan fazla oldu. O ise hâlâ dünyada, her yerde katkısı var gibi, ona icabınca ve haklı saygı göstermeleri gayet doğal karşılanıyor. Her yerde onun heykelleri, resimleri, söylediği akıllı sözleri, her yerde mavi gözleri ile sanki sana bakıp duruyor. Yazmış olduğu kitapları her zaman satılıyor.

Bizim oturduğumuz salonda onun sözü, “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” ve yanına Türk bayrağı asılmış. Konferans, katılanların İstiklal Marşı’nı söylemeleri ile açıldı ve kapandı. Meğer koro ile söylendiğinde o yürekleri coşturuyor. Biz de bir zaman kendi marşımızı, sevgili bestekârimizin yazmış olduğu eseri canı gönülden söyleyip yaşasaydık diyorsun.

Konferansın bir gününü “Dil bayramı” olarak düzenlediler. O da bu marşla açıldı; orada sayın hükümet üyelerinin konukları kutlama, Atatürk cenaplarının dili, kültürü yükseltmek için yaptığı işleri, reformları hakkında konuşuldu. Konuşmacıların dilinde büyük Tatarlar İsmail Gaspralı, Sadri Maksudi, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan (Başkurt Türkü diye), Hamit Zübeyirlerin adı sık söylendi, çalışmaları büyük saygı ile anıldı. Bu bayramda bizim heyetin üyesi Nurmuhammed Hisamov’un okuduğu “Türkilerim Tekrar Birleşiyor” isimli şiiri alkışlarla karşılandı.

İlk gün Atatürk’ün anıtına gidip, çelenk koyma ile başlamıştı. Üçüncü gününde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in köşkünde kabul edildik. Cumhurbaşkanı bize derin içerikli bir konuşma yaptı. Her millet kişileri ile de ayrı ayrı görüşüp, hatıra olarak fotoğraf çektirirken “Tatarlar burada mı?” diye de sordu. Konferans başkanımız Ahmet Bey beni “Ressam Urmançı’nın eşi” diye tanıtırken, ressamımızı orada hâlâ pek bilmemeleri yüreğimi sızlattı.

Başkanımız dediğim Ahmet Ercilasun Bey çok sempatik, çalışkan ve dikkatli bir insan. Dikkati tabî bütün millete, her misafire eşit olsa da, Tatarlara olan saygısını ayrıca belli etti. Tatar dilini mükemmel biliyor, şarkılarımızı severek söylüyor, hatta son gün “Tatarların bastığı izlere ben de basıyorum” diye “Epipe”yi de oynadı, meclisimiz “Tugan Til”i söyleyip kapanırken, “Yaşasın Abdullah Tukay!” şiirini ortaya attı. Ankara’ya gidip, birkaç gün geçince ancak tanyabildim. 1992 yılında Kazan’da yapılan Türkoloji Konferansında eşi Bilge Hanım’la bizde misafir olmuşlardı. Hem müzeye, hem mezarlığa götürmüştüm.

“Ölenlerin kabrini bil, dirilerin kadrini bil” atasözü mü, acaba Şevket Galiyev mi ondan istifade etmiş?” diye merak etti.

“Gençleşmişsiniz, tanyamadım” deyince, “Ben Kazan nehrinde yüzümü yıkamıştım” dedi. Gerçekten, bizden ayrılırken Süyümbike minaresinin fotoğrafını çekmek için arabadan indiğini ve sahile yaklaşıp yüzünü yıkadığını hatırladım. Genç olmasına rağmen, yardımcısı Hamza Zülfikar’la beraber, rahmetli profesör Saadet Çağatay’ın öğrencileri olmuşlar. Bize, Tatar heyetine, Saadet Hanım’ın mezarına gitmek için araba verdi. Bizi görmeye gelen Ankara Tatarları ile görüşmemiz de Dil Kurumu Başkanı Ahmet Ercilasun Bey’in odasında yapıldı. Rahmetli Saadet Hanım’ın adı bir işi ile de anıldı: Bir akşam yemeğini “Gölbaşı” isimli güzel bir lokantada yedik. Orada uzak değil bir yerde Haymana köyü varmış. “İdiğey” destanının sözlü olarak saklanan Tatar varyantı işte o köyde, 50’li yıllarda Saadet Çağatay tarafından yazıya geçirilmiştir.

Soydaşlarımız her yerdeki gibi böyle toplanıp, görüşmek, bazıları konuşmalarımızı dinlemek için mahsus gelmişler. Amerika’da bulunduğumuzda Şemsiye ve Salih Apakaylar, Nermin Diyüş, San Fransisko’dan Medison’a uçakla gelmişlerdi. Buraya Münih’ten Ali Ağa Akış kız kardeşleri Segdiye, Feride Hanımlarla gelmiş, Avusturalya’nın Milburn şehrinde oturan Mahire Şemsullah Hanım Türkiye’de misafirmiş, Amerikalı Ravza İşkin Hanım, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş Mustafa Aglaş Bey bana rahmetli hemşerim Sibiryalı Abdürreşit Kadı İbrahim’in iki cilt kitabını hediye etti. Bize malûm Naile Binark Hanım, Saide Aslanbek Hanım, Sadri Maksudi’nin turunu Gönül Pultar Hanım gelmişlerdi. Konuştuk, muhabbet ettik. Segdiye Hanım, bize malûm değildir diye, bir şarkı söyledi. O, New York Tatarının marşı imiş. Segdiye Hanım’ın annesi Safiye Akış Hanım onu Haylar’da (Çin) Asiyeye Agi Hanım ile beraber söylüyorlarmış. Dilleri güzel, niyetleri iyi soydaşlarım, memleketi özliyorlar, selâm gönderiyorlar, ama sıcak, meyvalı, yardımsever Türk toprağından kopmayı düşünmüyorlar.

Biz Kazan’dan 8 âlim gitmiştik: Akademisyenler M.Z.Zekiyev, D.G.Tumaşeva, muhbir üye F.E.Ganiyev, Prof.V.H.Hakov, geriye kalan dördümüz filoloji ilimleri doktor adayları N.Hisamov, F.Safiullina, F.Hisamova ve bu satırların yazarı Moskova’dan İlimler Akademisinin hakikî üyesi Edhem Ağa Tenişev de katılınca, “tokuz Tatar” olmuştuk konuşmalarımız da güzel, şarkılarımız da sık

söyleniyor ve “çok güzel” yerine “bik matur” sözleri de duyulmaya başlayınca, onuncumuz, damat, Findanlialı Tatar kızı ile evli İzmir Ege Üniversitesi Hocasısı Mustafa Öner de hep bizim grupla oldu. Konuşmalar herkesin kendi dilinde konuşuluyor, biz Tatarca, Dilere Hanım Türkçe, F.Hisamova İngilizce konuştular.

Evet, biz bir grup hâlinde olmaya, birbirimizin konuşmasını, çeşitli komisyonlarda olmamıza rağmen dinlemeye çalıştık. Böyle birlik ev sahiplerinin de hoşuna gitti, çünkü konferansın umumî ruhu, fikri de birliğe çağırı idi. Ahmet Ercilasun Bey *Oğuzname*'den tek ok ve bir sadak dolusu okları kırma rivayetini getirdi. Azerîler kendilerini Türk olarak adlandırmayı protesto edip, salonu bırakınca, bu konuda, yani adlarla ilgili bir konferans düzenlemeyi teklif etti. Türkiye Türkçesi, Tatar Türkçesi, Başkurt, Azerî Türkçesi vb. diller diye adlandırılmasını anlattı.

Ama, şarkılarımız olduğu gibi kalmakta tek bardak da içmeden, tek sözcüğünü de unutmadan, Türk âlimleri dünya kadar güzel şarkılarını söylüyorlar. Azerîler biraz içkili durumda mahsus getirdikleri şarkıcı, oyuncular ile eğleniyorlar, onlar en büyük gruptu. Kazaklar gelmemiş. Özbekler bizimle aynı sayıda, ama şarkı söylemeden, eski ve şimdiki şiirlerini okuyup, biraz bizim civara toplanıyorlardı. Biz ise “Kırım Eli Urmannarga” (Gireyim Ormanlara) ile hüznleniyoruz. Ercilasun: “Sizin sandugaç balası bizde bülbül” deyince, Romanya Tatarı Enver Mahmut “Ay Bılbılım”a (Ay Bülbülüm) başlar. Son günümüzde saçındaki sikkelerini çınlatıp, Tatar çizmelerini parlatıp, Avusturya'daki konserlerini tamamlayıp Gülten Urallı da ortaya çıktı ve Kırgızlarla Kırgızca, Türklerle Türkçe, bizimle de otobüste şarkılara başlayıp, meclisimizi ve derecemizi daha da arttırıverdi. Marmara Üniversitesinin müzik terapisi fakültesinde çalışıp, “Tümata” grubu ve yöneticileri Rahmi Oruç Bey ile onlar, hepsi dünyaya Türk halklarının ilâhî ve halk müziğini tanıtp gezmekteler iki tane kaset çıkarıp dağıtmışlar. Gülten Tatarca *Selam* isimli gazete çıkarmaya başlamış, Tatar halkının Sabantuy bayramının düzenleyici de odur. Hem Türkiye'yi, hem Tataristan'ı sevdiği gibi, Türkler de, Tatarlar da onu çok seviyorlar. Segit Hayri da gelip, *Azatlık* için röportajlar aldı.

Daha şu da var, Ankara'da hemen bizim kaldığımız misafirhanenin yanında yüksek bir kızlar yurdu vardır. Orada bizden gidip tahsil gören Tatar kızları

da vardır. Yalnız ne birisi görüşmeye, ne de toplantılara geldiler. Kırgızlar kendi âlimlerinin yanına geldiler (Oradan 1600 çocuk Türkiye’de okuyormuş). Türk kızları gelip, konuşmamızın metinlerini istiyorlar, yaşlı soydaşlarımız geliyor, yalnız gençlerin görünmemesi sıkıcı oldu.

Biz böylece yaklaşık on gün masal dünyasınca “yemek, içmek baydan, ölüm gelse Hüda’dan” diye güler yüzle yaşayıp döndük. Yemek içmek derken, o kendisi bir kısadır. Eskiden tatlıya düşkün, şikemperver olduklarını, buna bağlı şekilde güncel dekorculuk sanatının geliştiğini müze gezilerinde de anlattılar. O birinden biri güzel blanmanjeleri (süt, kakao veya meyve sularını şeker, jelatin katılarak hazırlamak bir çeşit yiyecek) hamurunu kâğıttan da ince açıp yapılmış katmerli pateler, börekleri, gözlemeleri, meyve ve meyve suları ve başkaları ile bize çok benzer kendileri, tabî o kadar meyve, sebze bizde yok, çalışkanlık, tasarruf ise ortaklıktır.

Ben dünyayı hayranlar içinde bırakan 320’den fazla mimarî eser, camiler yapma işini 49 yaşından itibaren başlayan askerî Sinan’ın yaptıklarını seyredince, tam o zamanlardaki Süyümbike’yi, Kazan’ın istilâsını düşünüyorum. Marmara denizinin çıkışında İstanbul Boğazı’nın iki tarafına yapılan iki muhteşem istihkâm hattı görünce, Türklerin asırlar boyu bizden de ayrı olduklarını düşünüyorum. Ama manevî bağlar hiç kopmamış. Onlar “Tahir-Zühre”, “Büz Yiğit”ler olup, Çar ordusu askerlerinin dilinde “Rus-Türk savaşı beyitleri”, “Osman Paşa” şarkıları, “İstanbul Mektupları” vb. olarak gelip durmuştur. Asil zatlarımız Ayaz İshaki, Yusuf Akçura o ülkede toprağa verilmiştir. Sorbonne Üniversitesi mezunlarımız oraya yerleşip kalmış, hacca gidip dönenler için de Türkiye kuğular yaylası veya kışlağı gibi, dinlenme yeri olmuştur.

İstanbul havaalanında dağlar gibi yığılmış servet bavulcularımızın çalışmasına da özenerek bakıyorum. Birbirinden güzel kızlarımızın gösterişli pozla sigara içip durmalarını değil, dönünce, Türkiye hediyelerini de onlardan alırım diye seviyorum. Çünkü tam “Sıçan yuvasına sığmaz, kuyruğuna sepet bağlar” atasözündeki gibi kendime bir deri eşya bile satın alamadım, sadece kitaplar, çocuklara hatıralık, soydaşlarımızın dostlarına, akrabalarına gönderdiği hediyelerini getirdim. Hiç unutulmaz anılar getirdim.

AKT. RÜSTEM SULTI

Vatanım Tataristan gazetesi, 18 Ekim 1996